Els temples romànics sovint s'edificaven sobre turons des d'on es podia controlar l'entorn. La imatge mostra Santa Maria de Tagamanent i, de més a prop a més lluny, els cingles de Bertí, Gallifa, Sant Llorenç del Munt i Montserrat.

La colonització medieval d'un massís

Romànic al Montseny

TEXT **OSCAR FARRERONS**
FOTOGRAFIES **MARTA BRETÓ** *www.indomitus.eu*

Sant Cebrià de la Móra és una ermita romànica del segle XII emplaçada al sector septentrional del pla de la Calma.

A finals del segle X, l'expansió demogràfica lligada al desenvolupament de la producció agrícola va propiciar la construcció d'una seixantena d'esglesioles romàniques al Montseny. Una caminada pel pla de la Calma, al sector occidental del massís, ens aproparà a alguns d'aquests petits temples perfectament integrats a la muntanya.

La implantació al lloc

El Montseny veu com a l'edat mitjana es generalitzen els establiments poblacionals d'una manera dispersa per tot el territori. A mesura que s'intensifica l'explotació dels recursos naturals, comencen a assentar-se diferents parròquies a la zona. Al segle X s'inicia una expansió demogràfica propiciada pel desenvolupament de la producció agrícola, gràcies a l'extensió dels conreus en noves terres, al perfeccionament de l'utillatge agrícola i a la millora dels recursos hidràulics. La producció d'excedents afavoreix la creació d'una economia d'intercanvi i és llavors, a les darreries del segle X, que s'inicia una gran construcció d'esglésies repartides per tot el territori montsenyenc. Es fixa així una població que s'ha llançat a la colonització del massís. El període romànic es pot definir des de finals del segle X fins a inicis del XIII. Sota aquesta denominació trobem edificis de característiques diferents i també més o menys conservats, ja sigui pel seu manteniment o perquè a vegades la puixança del poble que els allotjava els va fer reconstruir per bastir-hi a sobre esglésies als gustos de l'època. A Catalunya el romànic sempre ha estat un art apreciat, des dels orígens amb Pau Piferrer, Elies Rogent, Josep Gudiol, Josep Puig i Cadafalch, fins a l'actualitat amb historiadors de la talla del montsenyenc Antoni Pladevall.

Les ermites romàniques del Montseny són senzilles, a vegades força humils, amb uns trets comuns que se solen repetir com l'orientació a l'est de l'absis, l'accés amb porta de mig arc pel costat de migdia, els capitells amb elements vegetals i algunes petites decoracions amb escacs, trenes, mitges esferes i arcuacions. Tot i la varietat de les esglésies, la seva implantació al lloc les fa úniques. Cap dels temples està emplaçat de manera atzarosa, com no podia ser d'altra manera, quan el fet de bastir l'església suposava la «conquesta» del terreny. Totes les ermites tenen una situació especial al lloc, ja sigui perquè culminen un turó que els permet controlar l'entorn o perquè són al centre de la plana a treballar. La seva situació ha fet que avui el paisatge sigui irrecognoscible sense elles, ja que els mestres d'obra que les van aixecar sabien que la relació de l'obra arquitectònica amb l'entorn és fonamental.

L'església de Santa Maria de Tagamanent, actualment restaurada, representa una mostra magnífica de la implantació de l'arquitectura romànica sobre el terreny.

Un massís entre tres bisbats

La seixantena d'esglesioles romàniques del Montseny es reparteixen entre tres bisbats diferents. El seu vèrtex de confluència es troba al coll de Sant Marçal, on hi ha la famosa Taula dels Tres Bisbes. Diu la llegenda que els bisbes es reunien en aquella taula per decidir sobre diverses qüestions sense haver de desplaçar-se de la diòcesi.

Al bisbat de Vic pertanyen Sant Andreu de Tona, Sant Miquel de Vilageriu, Santa Maria de Seva, Sant Jaume de Viladrover, Sant Martí del Brull, Sant Cristòfol de la Castanya, Sant Martí de Viladrau, Sant Miquel d'Espinzella, Sant Cristòfol de Cerdans, Sant Vicenç d'Espinelves, Sant Quirze de Subiradells, Sant Marçal del Montseny, Sant Martí del Congost, Sant Miquel de Canyelles, Sant Salvador d'Avencó, Santa Maria de Tagamanent, Sant Martí de Tagamanent, Sant Cebrià de la Móra, Sant Nicolau Vell i Santa Eugènia del Congost.

El bisbat de Girona aplega Sant Pere Desplà, Santa Maria de Lliors, Sant Pere de Montsoriu, Sant Segimon del Bosc, Sant Feliu de Buixalleu, Sant Llorenç de Gaserans, Sant Salvador de Breda, Santa Maria de Breda, Sant Llop de Viabrea i Sant Martí de Riells.

Les esglésies romàniques del Montseny pertanyents al bisbat de Terrassa són Sant Vicenç de Gualba, Sant Joan de Campins, Sant Esteve de Palautordera, Sant Cebrià de Palautordera, Santa Margarida de Montclús, Santa Maria de Palautordera, Sant Muç de Cànoves, Sant Salvador de Terrades, Sant Andreu de Samalús, Sant Pere de Vilamajor, Santa Susanna de Vilamajor, Santa Susanna Vella, Sant Joan de Cavallar, Sant Martí de Pertegàs, Sant Celdoni, Sant Ponç, Santa Fe del Montseny, Santa Magdalena, Sant Martí de Mosqueroles, Sant Esteve de la Costa, Sant Cristòfol de Fogars, Sant Roc, Sant Julià del Montseny, Sant Martí del Montseny, Santa Anastàsia, Sant Cristòfol de Monteugues, Sant Pere de Vallcàrquera, Sant Esteve de la Garriga i Santa Maria del Camí.

Vistes des de la zona de Tagamanent cap al sector meridional del Montseny.

La cova de la Verge aixopluga les restes d'una capella del segle XVII.

DEL TURÓ DE TAGAMANENT A CAN FIGUERA

Una excursió per la calma *del pla de la Calma*

La Calma és un altiplà situat a la part més occidental del Montseny, que s'uneix als altres dos grans conjunts muntanyosos que configuren el massís: turó de l'Home - les Agudes i Matagalls per Sant Marçal i Collformic, respectivament. La volta que proposem visita temples romànics com Santa Maria de Tagamanent i les ruïnes de Sant Martí de Tagamanent i de Sant Nicolau Vell, a part d'altres interessants elements del patrimoni cultural i natural de la zona.

LONGITUD: 19,2 km

DESNIVELL ACUMULAT: 460 m

DURADA APROXIMADA: 5 h

Iniciem la nostra ruta al gran aparcament habilitat pel Parc Natural del Montseny al Bellver. Aquí hi ha el centre del Parc Etnològic de Tagamanent, al costat de ponent de la Calma. Per accedir-hi amb cotxe cal prendre una costeruda pista asfaltada que s'inicia al poble de Tagamanent, a tocar de la C-17.

Baixem a les feixes inferiors per un senderó septentrional, seguint les indicacions cap a la font Linyac, un dels orígens del sot del Purgatori. L'obra de la font són dos murets baixos en angle recte, construïts amb pedra local, que configuren dos bancs petris. El lloc és força humitós i hi abunden les banyeretes de senglar. Prosseguim pel senderó en direcció a ponent fins a la pista per on hem pujat en cotxe. La seguim fins al collet de Sant Martí, que rep el nom de l'església de Sant Martí de Tagamanent. Aquesta apareix documentada per primer cop l'any 1009. Del temple original només es conserven parts del mur de migdia, de l'absis i l'àbac sud de l'arc triomfal. L'absis es va ensorrar al segle XX, després que cedís el terreny en què s'assentava. Ara la vegetació ha colonitzat tot l'espai i al centre de l'antiga ermita hi creix ufanosa una jove alzina. Tot i això, un mur de totxana reconstrueix el sòcol de l'absis per donar una idea de com devia ser l'espai, a la vegada que en conserva les ruïnes. Pugem el corriol senyalitzat cap al castell de Tagamanent. Quan portem caminats uns 350 metres des del collet de Sant Martí, trenquem a l'esquerra per un tirany descendent i un xic desdibuixat. Aquest ens aboca a una petita esplanada on trobarem arrambada al marge de la muntanya la poc coneguda font de l'Obra (o del Rector). Una paret de pedra seca conté el broc de ferro galvanitzat per on raja l'aigua, tot i que el cabal és condicionat a les pluges.

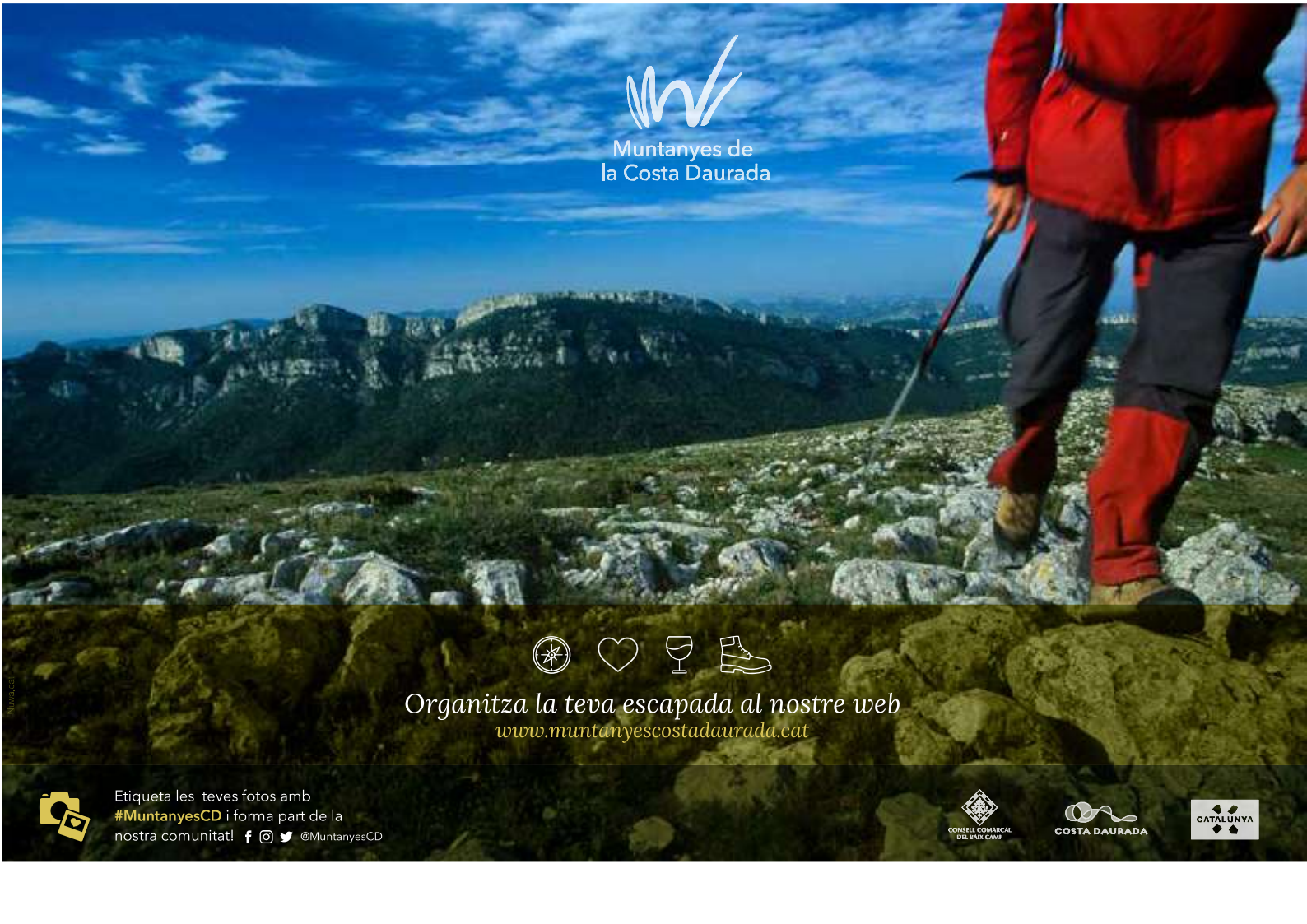

La Calma és un altiplà situat a la part més occidental del Montseny, que s'uneix als dos altres grans conjunts muntanyosos del massís: turó de l'Home > les Agudes i Matagalls.

< La posta de sol omple de tonalitats càlides el camí del turó de Tagamanent.

El turó de Tagamanent (1.058 m) vist des de la bassa del Bellver. FOTO / ADRIÀ CORELLA

Papallona al pla de la Calma.

Tornem al senderó i, enllaçant unes ziga-zagues, arribem al turó de Tagamanent, coronat pel seu castell. L'estratègica situació fronterera entre els comtats d'Osona i Barcelona i la seva facilitat defensiva li han valgut la importància històrica i l'interès per no perdre'n la possessió. Del castell avui tan sols en resten alguns basaments de murs i l'església de Santa Maria de Tagamanent. Aquest temple romànic del segle XII, tot i que citat per primer cop l'any 983, és una mostra magnífica de la implantació al terreny d'aquest tipus d'arquitectura. Presenta façana principal amb porta adovellada amb dues arquivoltes i columnes cilíndriques de base octogonal, coronades per uns collarets a manera de capitell. A sobre hi ha un rosetó i un massís campanar de doble forat. Com la majoria dels temples que s'han conservat, s'hi manifesten diverses reformes al llarg del temps. Actualment està en molt bon estat de conservació gràcies als treballs de la Diputació de Barcelona. Descendim pel viarany que neix darrere l'església i, en baixar entre el rocam, trobarem mig amagades a la balma les restes de la cova de la Verge, senzilla construcció d'una capella del segle XVII, avui en mal estat. Continuem baixant fins al collet de Sant Martí. Ara prenem el caminoi senyalitzat cap al Bellver. Es tracta d'un mas històric de grans dimensions que apareix ja en un document de 1304 i que avui és un restaurant de producte local de qualitat. Baixem per un tirany als bancals de llevant i allà trobem l'encantadora font de Bellver, amb pedró i data 1838 cisellada. Tornem al camí i som de nou a l'aparcament inicial.

Ara prenem el sender senyalitzat que surt en direcció nord, entre lloses de pedra vermella i grans alzines fins a l'Agustí. Aquest mas ja apareix citat al fogatge de 1515 i avui és un museu etnològic dedicat a la vida rural en aquesta zona del Montseny a mitjan segle XIX. Si veniu un dia amb temps, podreu fer la visita guiada per les corts, la cuina, la pastera, el menjador i les cambres, amb les olors i aromes de la vida a pagès. Al voltant del mas hi ha tres grans arbres catalogats: un roure, una alzina i un pollancre. Entre les feixes nord de l'Agustí, ara abandonades, un corriol desdibuixat ens portarà a la Creu de l'Agustí, un petit crucifix de ferro enclavat al punt més àlgid del penyal. La creu recorda l'hereu del Bellit, que festejava la pubilla de l'Agustí i que, segons una antiga rondalla, va ser devorat per una llopada una gebrada nit d'hivern just aquí. Prosseguim al nord per un viaró ben marcat i creuem uns quants sots, que a finals de la tardor baixen ben plens d'aigua. Arribem al camí del Bellit i l'agafem en direcció est per pujar cap a la pista de la Calma, fins que veiem un corriol a la nostra esquerra que puja dalt del turó. Magnífic espai amb alzines centenàries coronat per les restes d'un antic temple: Sant Nicolau Vell. Són ruïnes segurament d'origen romànic, però faltades encara d'estudi arqueològic en profunditat. Seure a les seves pedres mil·lenàries sota l'ombra de les enormes alzines contemplant la carena i la vall ens proporciona una gran sensació de pau.

La masia de Can Figuera es troba al costat nord de la Calma. FOTO / OSCAR FARRERONS

Descendim pel costat de la jaça del Bellit i atenyem la majestuosa masoveria del Bellit. Documentada des del segle XII, avui és habitada per oques, galls, gallines i poltres que ens miren amb cara d'estranyesa, ja que aquí hi arriben pocs visitants. Reprenem la marxa al nord fins que entrem en un tancat amb indicació de perill perquè hi ha braus en llibertat. En 100 m ja tornem a sortir del tancat i el camí ens porta directe al sot del Molinot. Aquí encara podem apreciar mig cobert per l'esbarzerar les restes del molí que donen nom al sot. Persistim creuant petits sots fins al magnífic sot de l'Infern, un caminoi que va pel costat nord de la Calma. Els faigs hi són molt abundants, de manera que si feu l'excursió a la tardor tindreu una catifa de tots els marrons possibles. Finalment arribem a Can Figuera, masia en estat molt precari, però en un lloc preciós. Trobem una llinda a la façana principal sud-oest amb la data 1740. Una altra llinda, aquesta orientada al sud-est, sembla destacar les inicials FP GHO FI; la data sí que hi queda clara: 1797. Al mateix caminal hi ha la font de Can Figuera, amb un primet broc per on raja l'aigua de manera continuada. Reprenem cap a ponent fins a la pista principal de la Calma. Aquí s'aprecien els nous treballs agraris que es porten a terme en el que havien estat grans espais dedicats a la ramaderia. També aquí hi havia fins fa poc el notable faig de Can Figuera, ara talat.

Som al punt més septentrional de la nostra excursió. Ara continuem pel camí de la Calma vers el sud. Les grans extensions de prats i landa, corresponents a l'explotació tradicional de la ramaderia, són travessades pel sender GR 5, que ressegueix un antic traçat medieval. Arribem a Pedres Blanques, topònim corresponent a una important cruïlla. Ens dirigim a llevant cap al puig Drau, el punt més elevat de la Calma. Passem pel pla d'en Xixa, un altre important entroncament: una pista baixa al poble del Montseny, però nosaltres agafem la que en lleugera ascensió ens porta al puig Drau (1.344 m), amb vistes impressionants al turó de l'Home, les Agudes, Matagalls i als nostres peus tota la vall alta del Tordera. Retrocedim al pla d'en Xixa i perseverem al sud. A peu del camí trobem un termenal de pedra amb les inicials BFM, segurament indicant la confluència dels límits del Bellit, Can Figuera i el Molar de Dalt, finca situada a llevant de la nostra ruta. Una mica més, i coronant el turó del Poliol, trobem la barraca d'en Ramon i al seu interior l'estela de la Calma.

parcs.diba.cat

Parcs naturals sí, però amb civisme.

**Gaudeix,
respira,
respecta.**

Diputació Barcelona | *Xarxa de Parcs Naturals*

Al cim del turó del Poliol trobem la barraca d'en Ramon i al seu interior la reproducció de l'estela neolítica de la Calma.

L'estela de la Calma

Al cim del turó del Poliol, en ple pla de la Calma, trobem la barraca d'en Ramon i al seu interior l'estela de la Calma. Es tracta d'una estela neolítica que es va trobar als anys cinquanta del segle XX amb la pedra ajaguda i les inscultures cap a terra, cosa que segons els experts explicaria per què es va descobrir tan tard. Un pastor la va utilitzar per construir la barraca d'en Ramon cap als anys 60 i aleshores ja van ser identificats els gravats, però no va ser inventariada fins al 1976. L'estela que contemplem aquí és una reproducció perquè, per evitar que fos espoliada o malmesa, l'original es va transportar al 2008 a una urna de vidre que es pot veure al poble del Montseny. La reproducció i restauració de la barraca han estat fetes amb força rigor i podreu gaudir d'un lloc meravellós, transportats a molts anys enrere.

< Cim del turó de Tagamanent, amb el seu castell reduït avui a alguns basaments de murs.

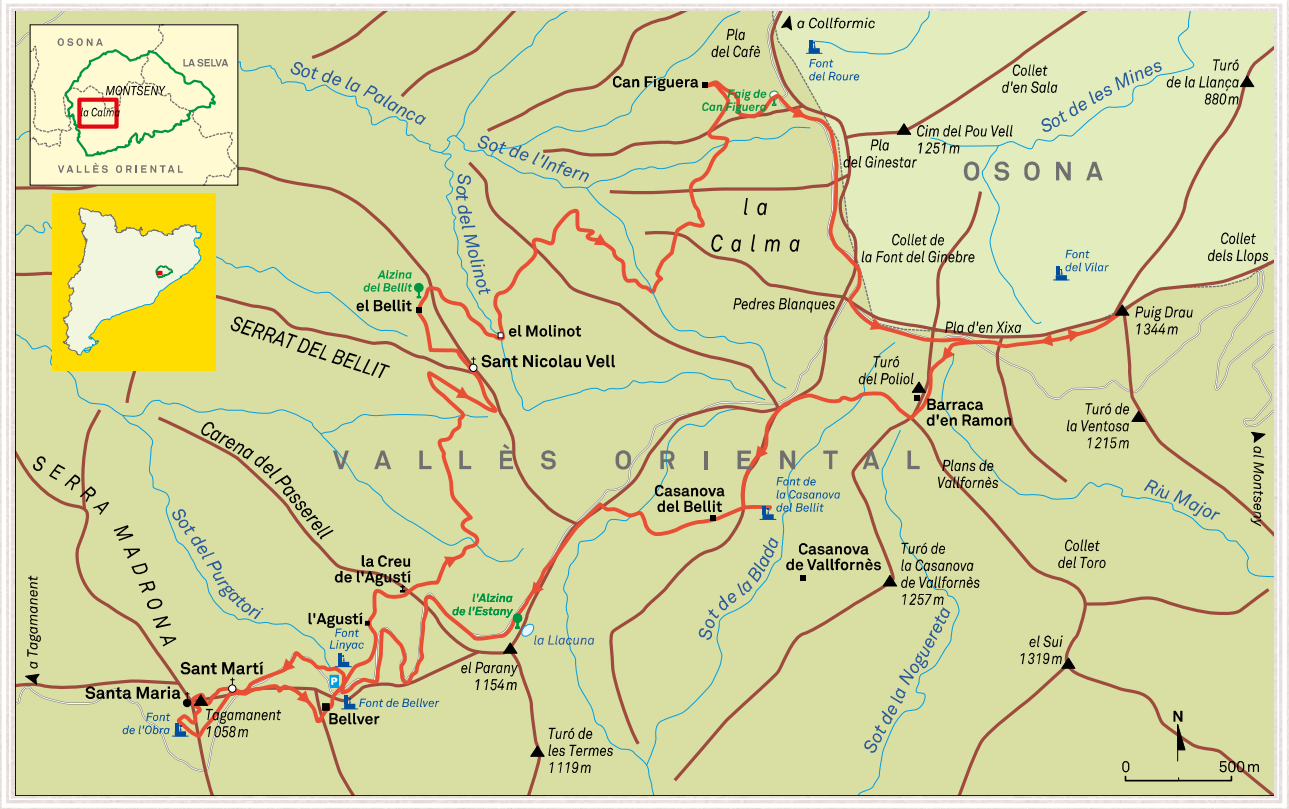

Baixem del turó fins a la cruïlla propera que té l'evocador nom de la Sitja del Llop. Abandonem el camí i prenem el corriol que en direcció a ponent baixa cap al sot de la Blada. En el moment de creuar-lo, si l'època és propícia, descobrireu el naixement de l'aigua i les maresmes que es creen aquí mateix. Continuem pel carrerany fins a retrobar la pista principal de la Calma. Serà per poc temps, ja que de seguida tornem a abandonar-la per agafar la pista carenera que en uns 500 m ens portarà a la Casanova del Bellit, un corral arranjat que compleix la seva funció en perfecta harmonia amb el lloc. D'aquí baixarem 100 m a llevant per visitar la font de la Casanova del Bellit, una ferma construcció de pedra. Els dos murs que acompanyen la deu s'obren cap al sot en forma de banc, el del costat nord amb un respatller també de pedra. El broc és un tub d'acer que raja a un pam de terra a una pica que recull l'aigua. Tornem a la Casanova i prosseguim pel caminoi, ara a ponent, que ens du al pou de neu de la Casanova, encara força majestuós tot i que ja colonitzat per la vegetació. Mantenim el rumb a ponent per tornar a la pista principal de la Calma, just a l'inici del camí del Bellit.

A partir d'ara ja no sortirem d'aquesta pista, sempre resseguint el GR 5. Si fem l'excursió a final de tarder, a uns 750 m podrem observar la Llacuna, un estanyol natural que es forma a la nostra esquerra del camí. Una mica més avall veurem també l'alzina de l'Estany, amb els seus cinc grans troncs. La pista fa una gran llaçada i arriba davant l'Agustí. Ara ja no hi entrem, sinó que seguim caminant cap al sud-oest fins a l'aparcament del Bellver, lloc on havíem deixat el cotxe i fi de la nostra excursió.

BIBLIOGRAFIA I CARTOGRAFIA RECOMANABLES

· Oscar Farrerons Vidal. *Romànic i Montseny. Itineraris per conèixer els temples romànics del Montseny.* Omnia Books, 2020.

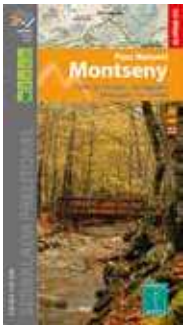

· *Montseny. Parc Natural.* Carpeta amb dos mapes d'escala 1:25.000. Alpina, 2020.